

MATICSÁK SÁNDOR

A MAGYAR NYELV ÉS KULTÚRA OKTATÁSA FINNORSZÁGI EGYETEMEKEN

TEACHING HUNGARIAN AND HUNGARIAN CULTURE AT THE UNIVERSITIES OF FINLAND. Hungarian language instruction in Finland – similarly to the teaching of Finnish in Hungary – has a tradition going back 150 years. The languages' reciprocal teaching arose from an idea, according to which Finnish and Hungarian are related languages.

The first professor of the Finnish language and literature started to work in 1851 at the University of Helsinki. The teaching of Hungarian has been in the repertoire almost from the beginning. Speakers of Finnish did this job until the position of the Hungarian lector was established in 1925. In the early 1980s a Hungarian visiting professor's status was set up, and in 1985 they started to teach Hungarian as a minor, from 1990 as a major and from 1999 as a specialization part of the Finno-Ugric Studies. Since 2008, when the Bologna structure was introduced, the teaching of the language has continued on two levels: bachelor and master's. Initially at the University of Turku (founded in 1920) Finnish-speaker external lecturers have taught Hungarian. In 1966 a resident native speaker began work at the university. At first Hungarian language was part of the Finno-Ugric Studies. This situation changed in 1986 when an independent Hungarian language and culture major was established. Initially this scheme worked only on the basic level, in 2002 this structure was enlarged to encompass the intermediate level too.

At the University of Jyväskylä the training program has developed in a different way, not as the part of the Finno-Ugric Studies. From the 1930s Hungarian linguistics has been taught in summer school courses. The regular teaching began in 1968. The status of the lector was established in 1975. 1989 was a turning point for the Hungarian teaching in Jyväskylä, because in this year the hungarology program was jointly created by the cooperation of six university departments. This program worked for two decades. Currently the teaching on the undergraduate level has been discontinued, but the Hungarology PhD School is prospering. The educational materials for the Finns are at the forefront of the Hungarian language textbooks for foreigners. Since the 1960s most of the lectors who have worked in Finland made not just Hungarian but Finnish textbooks as well, including dictionaries and other educational materials.

Európa számos országban a hungarológiai kutatások elindítása, tanszékek, intézetek alapítása főként az adott egyetem egy-egy irodalmára, nyelvésze áldozatos munkájának volt köszönhető. Finnországban gyökeresen más volt a helyzet, mert a magyarságtan- és nyelvészeti stúdiumok bevezetése, a magyar nyelv tanítása elsősorban a nyelvrokonság eszméjéből adódott.

1. A finnugor történeti-összehasonlító nyelvészet megszületését Sajnovics János és Gyarmathi Sámuel munkásságától számítjuk. Sajnovics csillagász, jezsuita szerzetes volt, aki 1769-ben asztronómiai méréseket végzett Észak-Norvégiában, ahol felismerte a magyarok és a lappok nyelvrokonságát, ennek bizonyítékait adta közre 1770-ben *Demonstratio. Idioma Ungarorum et Lapponum idem esse* című művében. Az orvosi vég-

zetségű Gyarmathi (aki már korábban is beleásta magát a nyelvészetbe, erről tanúskodik a latin mintáktól már elszakadó *Okoskodva tanító Magyar Nyelvmestere*) Göttingenben, a kor kimagasló szellemi műhelyében írta meg *Affinitas linguae Hungaricae cum linguis Fennicae originis grammaticae demonstrata* című munkáját – felismerve azt, hogy a rokonság igazolásához nem elegendő két nyelvet összevetni. Munkájában a magyar, finn, észt és a többi kisebb finnugor nyelv rokonságát is bizonyítja, egyedül a törökségi nyelvek közé tartozó csuvas megítélésében tévedett.¹

Sajnos, Sajnovics és Gyarmathi fogadtatása Magyarországon nem bizonyult pozitívnak. Itt talán elég, ha Barcsay Ábrahám elhíresült versét idézzük: „*Sajnovics jármától óvjuk nemzetünket, Ki Lapponiából hurcolja nyelvünket!*”² A „halzsíros atyafiságot” elutasító kedvezőtlen légkör – a reformkornak a romantika lázában égő, a dicső múlt felé forduló korszellemével erősítve –, a dilettánsok és fantaszták országlása több évtizedre visszavetette nyelvünk eredetének tudományos kutatását, s csak a 19. század hatvanas éveitől indult gyors fejlődésnek a magyarországi történeti-összehasonlító nyelvészet, elsősorban Hunfalvy Pál és Budenz József révén, akik az ún. „ugor-török háborúban” végérvényesen igazolták a török eredetet valló Vámbéry Árminnal szemben nyelvünk finnugor származását.

Ekkortájt létesült az első magyarországi finnugor tanszék is, természetesen a fővárosban: Budenz József 1872-ben kapott katedrát. A finntanítás kezdettől szerepelt a képzési programban, de az első finn lektor, Viljo Tervonen csak 1943-ban érkezett rövid időre, egy évre fővárosunkba. A következő lektor 1945/46-ban dolgozott Budapesten, de aztán hosszabb szünet következett. Az 1959-ben megújított magyar-finn kultúregyezmény lehetővé tette a lektori tevékenység felélesztését is, azóta folyamatosan dolgozik finn lektor a budapesti egyetem Finnugor Tanszékén.³

Budapestet Debrecen követte. Egyetemünk alapításától kezdve, 1914-től oktattunk finn nyelvet és finnugor nyelvészetet. E munkát kezdetben Pápay József, Csűry Bálint és Bárczi Géza professzorok végezték. 1952-ben jött létre a magyar nyelvészeti tanszék-től függetlenül működő Finnugor Tanszék. Az első finn lektor csak 1971-ben kezdte meg működését, azóta viszont folyamatos a lektori jelenlét.⁴

¹ A két mű magyarul is elérhető: SAJNOVICSA János, *Bizonyítás. A magyar és a lapp nyelv azonos*, szerk. Szíj Enikő, ford.: C. VLADÁR ZSUSZA, Bibliotheca Regulyana 2., Budapest, 1994; GYARMATHI Sámuel, *A magyar nyelv grammatikailag bizonyított rokonsága a finn eredetű nyelvekkel*, szerk. Szíj Enikő, ford.: C. VLADÁR ZSUSZA, Budapest, 1999. – Ld. még ZSIRAI Miklós, *A modern nyelvtudomány magyar úttörői I. Sajnovics és Gyarmathi*, Budapest, 1952.

² A kérdéskörrel részletesen vö. DOMOKOS Péter, *Szkitiától Lappóniáig. A nyelvrokonság és az östörténet kérdéskörének visszhangja irodalmunkban*, Budapest, 1990, 45–102.

³ Vö. még HONTI László, *Számvetés = 125 éves a budapesti Finnugor Tanszék*, szerk. DOMOKOS Péter, CSEPREGI Márta, (Urálisztikai Tanulmányok 9.), Budapest, 1998, 16–20; *Tanulmányok a magyar és finnugor nyelvtudomány történetéből (1850–1920)*, szerk. SZATHMÁRI István, Budapest, 1970; <http://finnugor.elte.hu/index.php?q=magunkrol>

⁴ A debreceni finn oktatásról részletesebben vö. JAKAB László, *Magyar és Finnugor Nyelvészeti Tanszék (1914–1952)*, valamint KERESZTES László, *Finnugor Nyelvtudományi Tanszék (1952) = A debreceni magyar és finnugor nyelvtudományi tanszékek története (1914–1990)*, (A KLTE Magyar Nyelvtudományi Intézetének Kiadványai 55), Debrecen, 1990, 7–15, 26–40, 52–68; KERESZTES László, *A deb-*

Szegeden az egyetem megalapítása, 1921 óta folyik finn oktatás. Az önálló Finnugor Tanszék 1959-ben jött létre. Az első finn lektor 1975-ben kezdte meg működését, azóta a finn lektor itt is folyamatosan részt vesz a képzésben.

Pécsen már a hetvenes években oktattak finnt az egyetem elődintézményében, a főiskolán. 1988-ban alapították meg az ún. Uralisztikai Szemináriumot, ebből 1992-ben lett önálló Finnugor Tanszék. 2005 óta a finnugrisztika a Nyelvtudományi Tanszéken belül a Finnugor és Magyar Nyelvtörténeti Szeminárium keretei között működik.⁵ Szombathelyen 20 évig létezett Uralisztikai Tanszék, ez, sajnos, nemrég megszűnt. Hasonló sorsra jutott a piliscsabai székhelyű Pázmány Péter Katolikus Egyetem finnugor képzése is.⁶ – Vendégprofesszori státusz csak a budapesti egyetemen létesült, de néhány évvel ezelőtt az is befejezte működését.

Finn nyelvet és irodalmat sokáig csak a magyar és finnugor szak keretein belül lehetett tanulni Magyarországon. A rendszerváltás utáni tanügyi reform eredményeként, 1990-ben elindult a finn nyelv és irodalom szakos képzés is, amely robbanásszerűen megnövelte a hallgatói létszámot. Ez a kitűnő rendszer 2006-ig, a kétciklusú képzés, a bolognai folyamat bevezetéséig élt. Az új, egyszakos képzési rendszer hátrányosan érinti a kisebb szakokat. A finn, finnugor stúdiumok még ennél is rosszabb helyzetbe kerültek, mert a minisztérium egy tollvonással megszüntette ezeket az alapszakokat, s csak ún. 50 kredités specializációk keretében indulhattak a képzések. Némi gyógyír, hogy 2009-ben Budapesten, Szegeden és Debrecenben sikerült akkreditálni a finnugrisztika mesterszakot (fennisztikai szakiránnyal), de a korábbi hallgatómennyiségnek így is csak töredéke tanul finnül az egyetemeken.

2. Finnországban a nyelvrokonság eszméje sokkal zökkenőmentesebben vált elfogadottá és egyeduralmukodóvá. Őket nem zavarta a „halszagú rokonság”, nem szégyelltek sem közeli, sem távolabbi rokonaik szegénységét (a sajátjukat sem), de nem estek hasra a dicső magyarok előtt sem. A finnek mindig is megbecsülték a múltjukat, ennek ékes példája az Elias Lönnrot által összeállított, és első változatában 1835-ben kiadott Kalevala fogadtatása (és mai napig dicsőséges utóélete).⁷

receni finnugrisztikai kutatások története és eredményei: A Finnugor Nyelvtudományi Tanszék 50 éve, Folia Uralica Debreceniensia 9 (2002): 3–46; KERESZTES László, *The History and Research Findings of Finno-Ugric Studies in Debrecen. The fifty years of the Finno-Ugric Department*, Folia Uralica Debreceniensia 10 (2003), 3–32; MATICSÁK Sándor, KERESZTES László, *Száz éves a finn- és finnugoroktatás a Debreceni Egyetemen*, Folia Uralica Debreceniensia (2015), 3–16.

⁵ DEZSŐNÉ ZEMPLÉNYI Vera, DOBÓ Attila, SZÉKELY Gábor, *A pécsi Finnugor Tanszék: a tanszék története*. <http://old.btk.pte.hu/tanszekek/finnugor/tort/tort.html>

⁶ A magyarországi kutatóhelyek áttekintésére vö. HAJDÚ Péter, *Suomen kielen tutkimus ja opetus Unkarissa* [A finn nyelv kutatása és tanítása Magyarországon] = Specimina Fennica I., Szombathely, 1989, 89–100; MATICSÁK Sándor, Anna TARVAINEN, *Unkarinopetus Suomessa ja suomenopetus Unkarissa* [Magyaritanítás Finnországban, finnitanítás Magyarországon] = Elämäntapana antikvariaatti. Seppo Hiltunen juhlakirja [Életformája: antikvárius. Seppo Hiltunen ünnepi kötete], Helsinki, 2000, 131–140. Vö. még ZAICZ Gábor, *A finnugor szak a Pázmány Péter Katolikus Egyetemen (1999–2012)*, Budapest, 2017.

⁷ A Kalevaláról magyarul FEHÉRVÁRI Győző, „Dalnak új utat mutattam...” A Kalevala és a Kalevipoeg

A finn nyelvet és szellemet középpontba állító fennofil mozgalom – melynek lényegét legjobban talán korának elismert politikusa, újságírója, történésze, Adolf Ivar Arwidsson (1791–1858) fogalmazta meg: „*Svédek már nem vagyunk, oroszok nem akarunk lenni, nekünk finneknek kell lennünk!*” – kiemelt szerepet tulajdonított a finn nép és nyelv őstörténetének.⁸ A finnugor eszme elterjesztésében úttörő szerepet játszott a fiatalon elhunyt Matias Aleksanteri Castrén (1813–1852), aki szibériai gyűjtőútjai során nemcsak a zürjénekről és az osztjákokról szerzett rengeteg információt, hanem tudományos módszerekkel igazolta a finnugor és a szamojéd nyelvek összetartozását. – Jellemző párhuzam, hogy míg őt hazatérése után szinte hősként tisztelték, és tanszéket hoztak létre neki, addig hazánkban az ugyancsak tragikusan fiatalon elhunyt Reguly Antal (1819–1858) szibériai gyűjtése visszhang és komoly elismerés nélkül maradt.

A finnugor rokonság Finnországban mindig is fontos kérdés volt, s – ellentétben a mai Magyarországon uralkodó sumér/hun/szittya stb. fantazmagóriákkal – északi rokonaink soha nem kérdőjelezték meg nyelvi (ne feledjük: a finnugor rokonság nem a népek, hanem a nyelvek rokonságát jelenti!) összetartozásunkat. Ennek szellemében a magyar – mint a legnagyobb rokon – nyelv tanítása mindig is meghatározó helyet foglalt el a finnországi nyelvész képzésben.

Finnországban jelenleg három egyetemen lehet magyar nyelvet és kultúrát tanulni: Helsinkiben, Turkuban és Jyväskyläben. (Az oului és a tamperei egyetemen is folyt/folyik magyartanítás, de csak bizonyos kurzusok keretei között.) Ezek közül az első kettő „hagyományos” módon vált a magyarságtudományok műhelyévé, míg a harmadik egyetemen újfajta alapokon jött létre e szak.

Mielőtt rátérnék a finnországi magyarktatás részletes bemutatására, röviden felvázolom a finn egyetemi rendszer kialakulásának legfőbb mozzanatait.

Finnország a 12. század közepétől svéd uralom alatt élt, viszonylagos szabadságban, mert a központi uralom nem erőltette rá akarátát a finn területekre. A finn kultúrtörténet meghatározó mozzanata volt a reformáció elterjedése, melynek egyik alapvető üzenete az anyanyelv szerepének erősítése, a Biblia nemzeti nyelvekre való fordításának igénye volt. Finnországban ezt a feladatot kezdetben egy ember vállalta magára, Mikael Agricola (1510 k.–1557). Agricola 1536-ban Wittenbergbe ment tanulni. Hazatérve az ország akkori fővárosának, Turkunak az egyházi iskolájában lett rektor, majd 1554-ben őt választották a turkui püspöknek. Agricola a finn írásbeliség megteremtőjeként ábécéskönyvet szerkesztett, prédikációkat és zsoltárokat fordított, 1548-ban kiadta az

összehasonlító elemzése, magyarországi fogadtatása és hatása, Budapest, 2002; Väinö KAUKONEN, *A Kalevala születése*, Budapest, 1983; Régi Kalevala (Reguly Antal fordítástörredéke). Közzéteszi A. MOLNÁR Ferenc, Kecskemét, 1985; *Utunk Pohjolába. Kalevala kutatások Magyarországon*, szerk. NYÍRKOS István, Békéscsaba, 1985.

⁸ A fennofil mozgalom kezdeti szakaszának legjelentősebb alakja Henrik Gabriel Porthan (1739–1804), a turkui akadémia fősszora, korának legnevesebb történésze, az első, aki modern, tudományos módszerekkel foglalkozott a finnek történetével, a finn nép eredetével. Tudatosan terjesztette a finnugor rokonság eszméjét, s ő maga is tanult magyarul.

Újszövetség finn fordítását. A teljes bibliafordítás elkészítésében korai halála megakadályozta, erre csak 1642-ben került sor.

A 17. századi svéd birodalom nemcsak földrajzi határait tágította, hanem a kultúra-terjesztésben is jeleskedett. 1640-ben alapították a turkui egyetemet, Turun Akademia [Turkui Akadémia] néven. (Kicsit korábban, 1632-ben hozták létre Tartu egyetemet, amely a mai napig Észtország legnagyobb felsőoktatási intézménye.)

A svédek a nagy északi háborúban (1700–1721) jelentősen meggyengültek, emiatt a következő évszázadban fokozatosan fel kellett adniuk hódításait. A legérzékenyebb veszteségük Finnország volt: 1809-ben – nagyhercegségként – az Orosz Birodalomhoz csatolták a finn területeket (Karjala már száz évvel korábban, 1708-ban orosz fennhatóság alá került). A svéd befolyás gyengítése érdekében az oroszok egy stratégiaileg kiváló helyen fekvő kisvárost szemeltek ki új fővárosnak: I. Sándor uralkodása idején, 1812-ben Helsinki lett az ország új központja. S hogy a svédek kulturális befolyását, a svéd nyelv uralmát is mérsékeljék, 1828-ban, egy évvel a turkui egyetem leégése után itt hozták létre az új egyetemet (Sándor Cár Egyetem néven). – Finnország éppen száz éve, 1917. december hatodikán vált függetlenné. A helsinki egyetem természetesen megmaradt, s azóta is ez az ország vezető egyeteme.

Turku városa a tűzvész, illetve a Helsinki Egyetem megalapítása után hosszú évtizedekig felsőoktatási intézmény nélkül maradt,⁹ a függetlenség kivívása után azonban két egyetemet is alapítottak itt. 1917-ben kezdte meg működését a svéd nyelvű Åbo Akademi (Åbo Turku svéd neve), majd három évvel később a finn nyelvű Turun yliopisto. A helsinki egyetem kétnyelvű (svéd–finn) volt. A turkui egyetemet eleinte igencsak áthatotta a nemzeti szellem, kezdetben a nevük is Turun Suomalainen Yliopisto [Turkui Finn Egyetem] volt. Jól jellemzi ezt a szellemiséget az egyetem jelmondata: *Vapaan kansan lahja vapaalle tietelle* 'a szabad nép ajándéka a szabad tudománynak' (s az is, hogy 22 ezer finn adománya tette lehetővé az egyetem felépítését.)

A hungarológia szempontjából kiemelt szerepű harmadik intézmény a Jyväskyläi Egyetem. Ennek elődintézménye az 1863-ban alapított, első finn nyelvű tanárképző szeminárium volt, amely 1934-ben főiskola, majd 1966-ban egyetem lett. Jyväskylä a 19. században a finn nyelvű oktatásért folyó küzdelem egyik szellemi központja volt. Jyväskylä Debrecen testvérvárosa, egyetemünk számos oktatója vállalt szerepet e közép-finnországi város magyarságismereti képzésének beindításában és működtetésében.

Korábban több-kevesebb ideig folyt magyaroktatás (óraadókkal, vendégtanárokkal) az 1925-ben létesített Tamperei Egyetemen és az 1958-ban alapított Oului Egyetemen is.¹⁰

⁹ A 19. századi finn kultúrtörténet három legnagyobb alakja, a Kalevala összeállítója, Elias Lönnrot (1802–1884); a finn nemzeti himnusz szerzője, Johan Ludvig Runeberg (1804–1877); és a finn nyelvtörvény megalkotója, a finn márka bevezetője, Johan Vilhelm Snellman (1806–1881) egy időben, 1822-ben kezdte meg tanulmányait a Turkui Egyetemen, melynek leégése után mindhárman Helsinkibe költöztek, s ott szereztek diplomát.

¹⁰ Az 5,2 milliós Finnországban jelenleg 15 egyetem működik. A fent említetteken kívül: Aalto Egyetem

3. A Helsinki Egyetemen 1851-ben kezdte meg működését a finn nyelv és irodalom professzora, a korábban említett M. A. Castrén, akinek a tevékenysége csak egy évig tartott, halála után a Kalevala híres összeállítója, Elias Lönnrot lett a professzor, 1863-ig. A következő évtizedek kiemelkedő személyiségei – elsősorban a finn nyelv és irodalom professzora, August Ahlqvist, a Petőfi-fordító Oskar Blomstedt és az ún. „rendkívüli” magyar lektor, Antti Jalava, őt követően Yrjö Wichmann – jelentős figyelmet fordítottak a magyar nyelv oktatására és kutatására, a magyar irodalom finnországi megismertetésére is. E munkának jelentős lökést adott a finnugor professzori állás megteremtése 1892-ben. Az első professzorok: Arvid Genetz (1892–1901), Heikki Paasonen (1904–19), Yrjö Wichmann (1920–32).

A következő fontos dátum 1925: ekkor hozták létre a magyar lektori státust, majd nem sokkal később, 1928-ban alapították meg Klebelsberg Kunó kezdeményezésére a magyar intézetet, lektorral és az azóta is meglévő és gyarapodó könyvtárral (amely a magyar állam ajándéka volt). Az első lektor a zsebszótáráról ismert Weöres Gyula volt, őt az Észtországból idemenekült Fazekas Jenő követte,¹¹ 1942-től két rövid éven át. A nagy világegés után óraadók (Viljo Tervonen, Garam Lajos) tartották életben a magyaroctatást. A munkának új lendületet adott, hogy a külföldre lassan nyitó, de Finnországot mindig is „megbízható” partnernek tekintő magyar állam már 1959-ben aláírta a finn–magyar kulturális szerződést. Ennek keretében visszaállították a lektori állást. A lektorok időrendben: Lavotha Ödön 1959–1962, Nyirkos István 1962–1967, Szabó László 1967–1969, Keresztes László 1969–1975, Márk Tamás 1976–1981, Révay Valéria 1981–1984, Csepregi Márta 1984–1990, Márk Katalin 1990–1994, Máté József 1994–1998, Richly Gábor 1999–2003 és Vecsernyés Ildikó 2003–2009, aki ma már nem államközi szerződéssel, hanem az egyetem alkalmazásában működik. Itt kell megemlítenünk Gerevich-Kopteff Évát is, aki 1978-tól dolgozott óraadóként, majd második lektorként a tanszéken.

Döntő fordulatot jelentett, hogy a nyolcvanas évek elején magyar vendégprofesszori státust hoztak létre. A vendégtanárok: Gombár Endre 1982–1983, Szathmári István 1983–1989, Görömbei András 1989–1992, Imre László 1992–1996, Tolcsvai Nagy Gábor 1996–2000, Csepregi Márta 2000–2002, Kovács Magdolna (2002-től 2009-ig a magyar állam kiküldöttként, azóta az egyetem alkalmazásában).

(2010), amely a Helsinki Kereskedelmi Főiskola (1911), az Iparművészeti Főiskola (1871) és a Műszaki Főiskola (1849) összevonásával jött létre; a Kelet-Finnországi Egyetem (2010), amely a Kuopioi Egyetem (1966) és a Joensuu-i Egyetem (1969) fúziójával keletkezett; a Lapp Egyetem Rovaniemiben (1979); a Lappeenranta Műszaki Egyetem (1969); a Nemzetvédelmi Egyetem Helsinkiben (1999); a svéd nyelvű kereskedelmi főiskola, a Svenska handelshögskolan, Helsinki-Vaasa (1909); a fővárosi Művészeti Egyetem (2013); a Tamperei Műszaki Egyetem (1972) és a Vaasai Egyetem (1968).

¹¹ Az észtországi hungarológia korai szakaszáról lásd Tóth Anikó Nikolett, *A magyar nyelv oktatása Észtországból a kezdetektől napjainkig*, THL2 – A magyar nyelv és kultúra tanításának szakfolyóirata (2015), 53–72.

A lektori-vendégtanári rendszer lehetővé tette, hogy a magyaroktatás mellett a magyar irodalom vagy nyelvészet kiemelkedő szaktekintélye révén fontos stúdiumok is bekerüljenek az oktatási kínálatba (ehhez járult a művészettörténet és a történelem is). Ennek eredményeképp 1985-ben megindult a magyar szakos képzés, akkor még mellékszakon, 1990-től főszakon is, majd 1999-től a finnugor szak részeként, szakirányként.¹²

A bolognai képzés bevezetése, 2008 óta magyarból BA és MA szinten folyik az oktatás, a diploma megszerzése után posztgraduális képzésre, doktorálásra is van lehetőség irodalmi, fordításelméleti, történelmi, nyelvészeti és egyéb hungarológiai témákból.

A magyaroktatás a Finnországban is megszokott állandó átszervezések eredményeképp mostanság a „Finn nyelvi, finnugor nyelvészeti és az északi országok nyelvi és irodalmi” nevet viselő intézetben folyik. A szak szerencsére sok támogatást kap a finnugor nyelvek professzoraitól (Ulla-Maija Forsberg, Riho Grünthal, Janne Saarikivi), akik maguk is kitűnően beszélnek magyarul.

Mindenképpen meg kell említeni az 1980-ban megnyitott Helsinki Magyar Kulturális és Tudományos Központot és az 1950 óta létező Finn–Magyar Társaságot. Ezek a szervezetek nagyon sokat tettek és tesznek a magyar kultúra finnországi megismertetése érdekében.

Az elmúlt évtizedben a magyaroktatás szerepe némiképp átértékelődött. Ahogy Kovács Magdolna írta nemrég: „*Finnországnak az Európai Unióhoz való csatlakozása nem hozott közvetlen változást a magyaroktatásban, s látszólag Magyarország csatlakozása sem, a 2006-ban kísérleti, majd 2008-ban kötelező jelleggel bevezetett bolognai rendszer azonban már igen. A »látszólag« azt jelenti itt, hogy Magyarország EU-hoz való csatlakozásának konkrét szervezeti következményei (a bolognai rendszer bevezetése előtt) nem voltak a magyaroktatásban, a diákokra azonban valamilyen módon kihatott: egy részük nem feltétlenül a jobban kitáruló lehetőségeket látta benne, hanem a különlegesség, a »kelet-európai romantika« varázsának megszűnését. A magyar nyelv és Magyarország most már egy lett a sok, uniós nyelv, illetve tagállam közül.*”¹³ Ez a változás természetesen nemcsak Helsinkiben, hanem a többi finn (és tágabban: észak- és nyugat-európai) hungarológiai műhelyben is érződik. Ennek van jó s rossz oldala egyaránt: megnőtt a „profi” nyelvtanulók és a hungarológia iránt elkötelezett diákok aránya, viszont nagymértékben le-

¹² A helsinki egyetem magyaroktatásáról ld. Mikko KORHONEN, *Unkarilainen laitos 60 vuotta / A Helsinki Egyetem Magyar Intézete 60 éves*. Helsingin yliopiston unkarilainen laitos 60-vuotias [A Helsinki Egyetem Magyar Intézete 60 éves] szerk. CSEPREGI Márta (Castrenianumin toimitteita 33, Folia Hungarica 3) Helsinki, 1989, 9–18; Kovács Magdolna, *Magyar nyelv és kultúra a Helsinki Egyetemen: múlt, jelen – és a jövő dilemmája a 21. század elején* = Intézmények, folyamatok és kutatások a nemzetközi magyarságtudományban. A Jyväskyläi Egyetem Magyarságtudományi Programjának első húsz éve, szerk. Tuomo LAHDELMA, FENYVESI Kristóf, (Spectrum Hungarologicum 7.), Jyväskylä–Pécs, 2013, 57–68.

¹³ Kovács Magdolna, *Magyar nyelv és kultúra a Helsinki Egyetemen: múlt, jelen – és a jövő dilemmája a 21. század elején* = Intézmények, folyamatok... i. m., 57–68.

csökkent a térség iránt valamilyen szinten érdeklődő, lelkesen tájékozódó hallgatók száma, emiatt az intézmények sokszor létszámproblémákkal küzdenek. (Nem beszélve arról, hogy a Finnországban is Damoklész-kardként fenyegető – és sajnos, sokszor le-le-sújtó – elvonások a kis szervezeti egységek működését rendkívüli módon megnehezítik, ellehetetlenítik.)

A helsinki egyetem magyar intézete hatvanas–hetvenes évekbeli kiadványsorozatában Papp Istvánnak a magyar nyelv szerkezetéről (1964),¹⁴ Weöres Gyulának a magyar és a finn irodalmi kapcsolatokról (1969) szóló rövid értekezései¹⁵ mellett egy Petőfi-fordításgyűjtemény jelent meg.¹⁶

A másik fontos fórum a finnugor tanszék kiadványsorozatának, az 1971 és 2005 között létezett *Castrenianumin toimitteita* [A Castrenianum kiadványai] egyik alsorozata, a magyar nyelvoktatással, irodalommal, kultúrával kapcsolatos kérdésekkel foglalkozó *Folia Hungarica* [FH] nevet viselő periodika, amelynek tizenkét kötete jelent meg. Ezek egy része nyelvészeti tanulmányok gyűjteménye (FH 1 [1981], FH 3 [1989], FH 4 [1989]); egy része irodalommal, kultúrabefogadással foglalkozó tematikus kötet (FH 2 [1987], FH 7 [1994], FH 9 [1998], FH 11 [2000]); harmadik csoportja pedig egy-egy szerző – köztük a két debreceni vendégprofesszor, Imre László és Görömbei András – műve.¹⁷

A sorozat 2008-ban újraindult, *Uralica Helsingiensia* címmel. Az eddig megjelent tíz kötet közül kettő hungarológiai kötődésű: a tanszék volt lektora, jelenleg a Helsinki Magyar Kulturális és Tudományos Központ igazgatója, Richly Gábor szerkesztésében az újraindulás évében jelent meg egy, a magyarok önképével foglalkozó kötet,¹⁸ s nemrég látott napvilágot a moldvai csángókról szóló, 11 tanulmányt tartalmazó könyv.¹⁹ A tanszék legutóbbi nagy projektje az új finn–magyar középészortár volt (erről ld. később).

¹⁴ PAPP István, *Unkarin kielen rakenne* [A magyar nyelv szerkezet], (A Helsinki Egyetem Magyar Intézetének Kiadványai 1), Helsinki, 1964.

¹⁵ WEÖRES Gyula, *Suomalainen Unkari-kirjallisuus 1863–1967* [Magyar vonatkozású finn irodalom 1863–1967], (A Helsinki Egyetem Magyar Intézetének Kiadványai 2), Helsinki, 1969. – Ismertetését lásd A. MOLNÁR Ferenc, *Magyar Könyvszemle* (1970/4), 424–425.

¹⁶ *Petöfiä suomeksi* [Petőfi finnül]. szerk. Aulis J. JOKI, Hannu LAUNONEN, KERESZTES László, (A Helsinki Egyetem Magyar Intézetének Kiadványai 3), Helsinki, 1974.

¹⁷ SZATHMÁRI István, *Fejezetek a magyar költői stílus történetéből*. FH 4. Helsinki, 1990; Görömbei András: *A magyar irodalom rövid története*, *Folia Hungarica* 58 (1992); IMRE László, *Az irodalmi műfajok és létfarmájuk. Interpretáció elméletek*, *Folia Hungarica* 8 (1996); Terhi-Maija ITKONEN-ISAKOV, *Muuttuva sankarimyytti 1800-luvun unkarilaisissa maalausissa* [Változó hősmítosz a 19. századi magyar festészetben], *Folia Hungarica* 10 (2000); GEREVICH-KOPTEFF Éva, *Madách Az ember tragédiája és finn fordításai a nemzeti kultúrának, az irodalmi recepció és a fordításelemzés tükrében*, *Folia Hungarica* 12 (2003). (Görömbei munkájának előzménye az 1991-ben Helsinkiben megjelent *Unkarin kirjallisuuden historia* [A magyar irodalom története] című kötet volt.)

¹⁸ *Unkarilaisten omakuva juuret. Keski- ja uuden ajan Unkarin historiankirjoituksien tekstejä* [A magyarok önképének gyökerei. A közép- és az újkor magyar történetírásának szövegei], szerk. RICHLY Gábor, (*Uralica Helsingiensia* 2), Helsinki, 2008.

¹⁹ *Culture, Language and Globalization among the Moldavian Csángós Today*, ed. Magdolna Kovács, Petteri LAIHONEN, Hanna SNELLMAN, (*Uralica Helsingiensia* 8), Helsinki, 2015.

4. Korábban már említettem, hogy az oroszosítási törekvések erőteljes kereszttüzeben álló, finn–svéd nyelvű Helsinki Egyetem ellensúlyozására, a finn nyelv és kultúra védelme érdekében a fennofilek a függetlenség kivívása után elérkezettnek látták az időt egy teljesen finn nyelvű egyetem megalapítására. 1920-ban²⁰ két karral, négy bölcsész- és három természettudós professzorral kezdte meg működését az egyetem. Közülük a legismertebb az egyik legnépszerűbb finn költő, a hazafias verseiről híres V. A. Koskenniemi (1885–1962) volt, akit a finn és a világirodalom professzorának neveztek ki. A finn és a rokon nyelvek professzora Heikki Ojansuu lett. Ekkoriban már tanítottak magyart is, de még nem rendszeresen, hanem finn óraadók bevonásával, főként a neves nyelvész, Paavo Ravila professzorsága (1934–1950) idején.

Fontos állomás volt, hogy 1960-ban megalapították a magyar lektorátust, igaz, ekkor még nem állandó lektorral, hanem egy finnországi magyar óraadóval, Molnár Rudolf lelkésszel. 1966-ban az addigi Finn és Rokon Nyelvek Tanszékét két egységre osztották. A magyar az így létrejött Finnugor Tanszékhez került, s a magyar állam a hét évvel korábban megkötött kulturális szerződés keretében vállalta magyar lektor küldését. Az első lektor a debreceni Jakab László volt (1966–1970), őt a budapesti Csúcs Sándor (1970–75) követte. Ezután a szegedi egyetemről kerültek ki a lektorok: Simonsics Péter 1975–1981, Labádi Gizella 1981–1987, Kovács Magdolna 1987–1991, Varga Judit 1991–1995, Vecsernyés Ildikó és Bencsik Edit. Az államközi csere jó pár éve megszűnt, azóta Varga Judit a turkuui egyetem által alkalmazott lektorként dolgozik az egyetemen. – Itt jegyzem meg, hogy a hetvenes-nyolcvanas években viszonylag jól működött a finnországi magyar lektorátusok „felosztása”, ennek alap gondolatát a testvérvárosi, s az ehhez kapcsolódó számos kulturális/tudományos/oktatási szál adta. Jyväskylä testvérvárosa 1970 óta Debrecen, Turkué 1971-től Szeged, s Helsinkié természetesen a másik főváros.

Kezdetben Turkuban is a finnugrisztika részeként oktatták a magyar nyelvet (mint Helsinkiben vagy a magyar egyetemeken), elsősorban kötelező rokon nyelvi kurzusként. A helyzet 1986-ban változott meg, ekkor jött létre az önálló magyar nyelv és kultúra szak, amit minden egyetemi hallgató szabadon felvehet. Eleinte csak az ún. alapszinten (a finn egyetemeken a képzés akkoriban három szintre oszlott, alap-, középső és felső szintre), majd 2002-ben – 60 kredités képzésként – sikerült bevezetni a középső szintet is.²¹ A magyar nyelv és kultúra mellékszakot az egyetem bármely hallgatója elvégezheti (manapság a bölcsészhallgatókon kívül elsősorban jog- és közgazdászhallgatók körében kedvelt a magyar.)

²⁰ Az egyetemet 1920-ban alapították, a professzorokat 1921-ben nevezték ki, de az oktatás csak 1922 júniusában indult, 87 diákkal.

²¹ Vö. még Aimo HAKANEN, Alho ALHONIEMI, *Suomen kielen ja sen sukukielten opetus ja tutkimus Turun yliopistossa: 75-vuotishistoriikki* [A finn és a rokon nyelvek tanítása és kutatása a Turkuio Egyetemen: 75 év története], *Sananjalka* 38, 177–206; Sirkka SAARINEN, *A magyar nyelv (és kultúra) oktatása a finn egyetemeken* = A magyar nyelv idegenben, szerk. KERESZTES László, MATICSÁK Sándor, Debrecen Jyväskylä, 2002, 53–56.

A finnugor szakos hallgatók természetesen továbbra is tanulnak magyarul. Szintén lehet magyart választani a „Finn és rokon nyelvei” mesterképzési programban is (itt nem finn anyanyelvű hallgatók is tanulnak), sőt a főzakként indoeurópai nyelvet tanulók körében is népszerű a magyar. Az oktatást magyar gyakoronokok is segítik, immáron tizenegyedik éve. – A turkui magyaroiktatás nagyon sokat köszönhet a magyar nyelv és kultúra iránt erősen elkötelezett Sirkka Saarinen professzorasszonynak és Varga Judit lektornak.

Turkuban is rendszeresen publikálnak magyar anyagokat. Csúcs Sándor és Varga Judit később említendő nyelvkönyvei mellett itt jelent meg Jakab Lászlónak a magyar nyelvjárásokat bemutató könyve,²² illetve ugyanitt látott napvilágot 1991-ben egy kontrasztív nyelvészeti cikkgyűjtemény, amelyben hét tanulmány kapott helyet a magyar–finn összehasonlító nyelvészet tárgyköréből.²³

5. A helsinki és a turkui egyetemi képzésben a magyar sokáig a finnugrisztikai stúdiomok része volt, Jyväskylä egyetemén azonban a finnugrisztikát sohasem művelték, tanszéke sem volt, itt tehát más szervezeti keretek között kellett és lehetett fejleszteni a képzést.

A város igen komoly „magyaros” múlttal büszkélkedhet. Már a II. világháború előtt és után több magyar nyelvész (Lakó György, Papp István, Kálmán Béla) tanított az itt rendezett nyári egyetemi kurzusokon. Az egyetem elődintézményében, a főiskolán 1966-ig magyar tanfolyamokat tartottak, majd 1968-tól – immáron egyetemi keretek között, a Finn Tanszék részeként – rendszeres magyaroiktatás folyt. 1975-ben hozták létre a lektori státust, a lektorok egy kivétellel debreceni illetőségűek voltak: Kiss Antal 1975–1981, Keresztes László 1981–1984, Kiss Antal 1984–1985, Kornyané Szoboszlai Ágnes 1985–1988, S. Varga Pál 1989–1992, Maticsák Sándor 1992–1996, a szege-di Sipőcz Katalin 1996–1999, Porkolábné Szabó Ágnes 1999–2002, Pasztercsák Ágnes 2002–2005, Fábíán Orsolya 2005–2007, Dusboki Gergely 2007–2011. A lektor a 80-as évek végéig létező struktúrában a finn szakos hallgatóknak heti négy órában tanított magyarságismereti stúdiomokat: nyelvet, nyelvtörténetet, leíró nyelvészetet és országismeretet, a magyar nyelv iránt érdeklődőknek pedig ezen felül nyelvórákat. – A későbbi, új struktúrában több mint egy évtizedig óraadó nyelvtanárként dolgozott Báthory Ágnes, oktatás- és tudományszervezőként Petteri Laihonon és Raija Syyrakki (Oikari).

²² JAKAB László, *Unkarin murteet* [Magyar nyelvjárások], Turku, 1970.

²³ *Suomi ja unkari rinnakkain. Suomalais-unkarilaisia kontrastiivisia tutkielmia* [A finn és a magyar egymás mellett. Finn–magyar kontrasztív tanulmányok], szerk. Alho ALHONIEMI, Heikki PAUNEN, NYIRKOS István, (Turun yliopiston suomen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 38), Turku, 1991.

A jyvaskyläi magyaroktatás történetében a fordulópontot 1989 jelentette, akkor jött létre – Tuomo Lahdelma, korábbi budapesti vendégprofesszor kezdeményezésére, Holger Fischerrel, a hamburgi egyetem hungarológusával együttműködve – a hungarológia program.

Ez a tág együttműködési program éppen jókor indult el, akkor, amikor a magyar mint idegen nyelv oktatásában, a hungarológia művelésében a 20. század utolsó évtizedében jelentős változások történtek. Ezek a változások részben a politikai világrend átalakulásának függvényei, részben pedig a magyarságismereti diszciplínákon belül végbement átrendeződések következményei voltak. A szocialista világrend megszűnése, a kelet-európai határok átjárhatósága, a szabad utazások, a diákcserék és ösztöndíjak számának megnövekedése, valamint a kelet-közép-európai országok iránt hirtelen megnövekedett érdeklődés következtében a magyarul tanulók száma nagymértékben felszökött, ám ezzel együtt a nyelvtanulók foglalkozás és társadalmi rétegek szerinti megoszlása jelentősen átrendeződött. A magyarul szervezeten tanulók körében megjelentek a másod- és harmadgenerációs diákok, az üzletemberek, a különféle vallási felekezetek képviselői, a nem nyelvészeti (sőt: nem humán) tudományok képviselői. Mindezen változásokkal szemben két réteg szorult vissza jelentősen. Az egyik az a „magyarbarát” réteg, amelyik elsősorban a pusztaromantika kedvéért tanulta nyelvünket. A másik pedig az egyetemi filológus réteg finnugor nyelvészeti stúdiumokat folytató csoportja: a finnugristák száma erősen megcsappant, ami elsősorban e tudományterület presztízsének csökkenésével – általánosságban a nyelvtörténet visszaszorulásával – magyarázható.²⁴

A kilencvenes évek elején többen is felismerték: a magyartanulás népszerűségének csökkenése összefüggésben állhat azzal, hogy a tanuló csak a kötelező finnugor tantárgyak elvégzése után juthatott a magyar nyelv közelébe, kis túlzással a magyarhoz a vogulon keresztül vezetett az út. Amíg Magyarország többé-kevésbé elzárt területnek számított, még nem okozott nagy konfliktust a „*magyar mint holt nyelv*” tanítása, de a nagy társadalmi-politikai változások, a hazánk iránti érdeklődés óriási megnövekedése után már nem fogadták el a nyelvészet-középpontú, antikommunikatív szövegolvasásra épülő nyelvtanítás módszerét, s előbb-utóbb át kellett térni a „*magyar mint élő nyelv*” tanítására. Ez a – finnugor nyelvészetet „megkerülő” – paradigmaváltás bontakozott ki a kilencvenes évek elején Jyvaskyläben.²⁵ A magyartanulás nyelvészet-központúságának megszűntével egyre több nem nyelvész is nyelvünk elsajátítására adta a fejét, egyre több – kelet-közép-európai kutatásokkal foglalkozó – történész, politológus, közgazdász kezdett el magyarul tanulni, s végzett/végez magyar nyelvű forrásokat feldolgozó kutatómunkákat.

²⁴ MATICSÁK Sándor, *Magyar nyelvoktatás a kilencvenes évek végén*. Hungarológia 1(1999/1-2), 145–160.

²⁵ Erről a kérdéskörrel bővebben Holger Fischer, *A hungarológiai helyzete Németországban: Az intézményi rendszer*, Hungarológia 4(1993), 3–12; Uő: *Hungarológia Németországban – kritikai helyzetfelmérés* = Hungarologische Beiträge 4., Jyvaskylä, 1995, 5–22; Tuomo LAHDELMA, *Hungarológia Finnországban – a paradigmaváltás ideje*, Hungarologische Beiträge 4., Jyvaskylä, 1995, 47–54.

Jyväskylä azért is bizonyult jó terepnek, mert a magyarság iránti érdeklődés a Nyelvészeti Tanszék mellett más intézetek részéről is megnyilvánult: elsősorban a Matti Vainio vezette Zenetudományi Tanszékét kell említeni: itt alakult meg az 1980-as években a magyar zene kutatásának centruma, a Kodály-központ. A Tuomo Lahdelma vezette hungarológia első lépésként 1990-ben mellékszak lett, majd négy évvel később főszakká vált. A program hat tanszék – finn nyelvészet, történelem, művészettörténet, etnológia, zenetudomány és irodalom – együttműködéseként jött létre, s ebben a nyelvoktatás és a nyelvészeti stúdiumok mellett a többi humán tudományterület is komoly szerephez jutott. A program soha nem látott sikereket ért el: a „fénykorban”, a kilencvenes évek közepén 50–60 hallgató tanult a hungarológián.²⁶ – A hungarológia tantervének kimunkálásban és a képzés beindításában oroszánrészt vállaltak az akkori debreceni lektorok és vendégtanárok, Keresztes László, S. Varga Pál és Maticsák Sándor.

2001-ben Jyväskylä rendezhette az V. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszust, amelyen 32 ország 430 tudósa vett részt.²⁷

Az érdeklődés ezután folyamatosan csökkent, valamennyire még az ezredforduló utáni években is fennmaradt, de sajnos, az elmúlt évtizedben a nyelvtanulók száma annyira összezsugorodott, hogy megszűnt az intézeti keretek között történő nyelvoktatás, csak a lektorátuson lehet magyar nyelvet tanulni. (A tudományos kapcsolatrendszer és a hungarológiai doktori iskola a mai napig szépen prosperál.)

A Jyväskyläi Egyetem Hungarológiai Intézete 1993-ban kiadványsorozatot hívott életre *Hungarologische Beiträge* [HB] címmel (alapító szerkesztője Tuomo Lahdelma, Keresztes László és Maticsák Sándor), amelyben 18 kötet látott napvilágot. Ezek egy része – a szak alapfilozófiáját tükrözve – különböző tudományterületeket magában foglaló, hungarológiai tárgyú tanulmányok gyűjteménye (HB 1 [1993], 5 [1995], 11 [1998]), 13 [2001], 17 [2005]), egy része kontrasztív nyelvészettel, nyelvészajátítással

²⁶ Vö. még Tuomo LAHDELMA, MATICSÁK Sándor, *Magyarságtudomány a jyväskyläi egyetemen*, Iskola-kultúra 6(1996/3), 74–81; Tuomo LAHDELMA, FENYVESI Kristóf, *A jyväskyläi hungarológia húsz éve. Bevezető = Intézmények, folyamatok...*, i. m., 7–20.

²⁷ A magyarságtudományok legjelentősebb nemzetközi találkozóját ötévente rendezik meg. Az első Budapestben tartották (1981), utána Bécs (1986), Szeged (1991), Róma (1996), Jyväskylä (2001), Debrecen (2006), Kolozsvár (2011) és Pécs (2016) következett.

foglalkozó kötet,²⁸ s megjelent hungarológiai,²⁹ történelmi,³⁰ irodalmi,³¹ néprajzi³² tárgyú, ill. a filmek recepcióját elemző könyv³³ is a sorozatban.

A sorozat 2008-ban átalakult. Nemcsak új nevet (*Spectrum Hungarologicum*), új külsőt és új megjelenési formát kapott (elektronikus kiadvány lett), hanem a korábbi debreceni együttműködés helyébe Pécs lépett. A periodika két szerkesztője Tuomo Lahdelma és Thomka Beáta. Az új sorozatban helyet kaptak azoknak a magyar irodalomároknak a kötetei, akik doktori disszertációjukat Jyväskyläben védték meg,³⁴ helyi történész³⁵ és debreceni irodalmár³⁶ monográfiája, egy irodalomtörténeti³⁷ és egy kultusz kutatással foglalkozó tanulmánykötet,³⁸ valamint a jyväskyläi hungarológia 20 éves

²⁸ *Probleme des Spracherwerbs*, red. KERESZTES László, TUOMO LAHDELMA, MATICSÁK Sándor, Christoph PARRY, (Hungarologische Beiträge 2), Jyväskylä, 1994; *Finnisch-ugrische kontrastive Untersuchungen* red. KERESZTES László, MATICSÁK Sándor, JUHA LESKINEN, (Hungarologische Beiträge 3), Jyväskylä, 1995; *Finnisch-ugrische kontrastive Untersuchungen II.* red. KERESZTES László, MATICSÁK Sándor, (Hungarologische Beiträge 6), Jyväskylä, 1996; Harri MANTILA, *Suomen ja unkarin nominaalisten verbimuotojen kontrastiivista syntaksia ja semantiikkaa* [A finn és a magyar denominális igei alakok összehasonlító mondattana és szemantikája], (Hungarologische Beiträge 9), Jyväskylä, 1997; *A magyar nyelv elsajátításának nehézségei*, szerk. BAKRÓ-NAGY Marianne, TUOMO LAHDELMA, MATICSÁK Sándor, (Hungarologische Beiträge 12), Jyväskylä, 1999.

²⁹ *Hungarológia Magyarországon kívül*, szerk. TUOMO LAHDELMA, MATICSÁK Sándor, (Hungarologische Beiträge 4), Jyväskylä, 1995.

³⁰ *Historische Untersuchungen und Aufsätze* Hrsg. ANSSI HALMESVIRTA. (Hungarologische Beiträge 7), Jyväskylä, 1996; Heino Nyyssönen: *Historia poliittisena argumenttina. Vuoden 1956 tulkinna Unkarissa Kádárin ajasta monipuoluevaaleihin* [A történelem mint politikai érv. 1956 interpretációja Magyarországon Kádártól a többpárti választásokig]. (Hungarologische Beiträge 10) Jyväskylä, 1997; *Kádár's Hungary – Kekkonen's Finland*, (Hungarologische Beiträge 14), ed. ANSSI HALMESVIRTA, Jyväskylä, 2002; *Bridge building and political cultures: Hungary and Finland 1956–1989*, ed. ANSSI HALMESVIRTA, Heino NYYSÖNEN, (Hungarologische Beiträge 18), Jyväskylä, 2006.

³¹ *Balassi Bálint és a hatalom*, szerk. TUOMO LAHDELMA, AMEDEO DI FRANCESCO, PASZTERCSÁK Ágnes, (Hungarologische Beiträge 15), Jyväskylä, 2004.

³² GUNDA Béla, *Unkarilaisesta kansankulttuurista* [A magyar népi kultúráról], szerk. PETERI LAIHONEN, (Hungarologische Beiträge 8), Jyväskylä, 1996.

³³ *Cognition and Visuality*, ed. JARMO VALKOLA, (Hungarologische Beiträge 16), Jyväskylä, 2004.

³⁴ N. PÁL József, *Modernség, progresszió, Ady Endre és az Ady–Rákosi vita: egy konfliktusos eszméletörténeti pozíció természete és következményei*, (Spectrum Hungarologicum 1), Jyväskylä–Pécs, 2008; BARTIS Imre, *„Az igazság ismérve az, hogy igaz”: etika és nemzeti identitás Sütő András Anyám könnyű álmot ígér című művében és annak recepciójában*, (Spectrum Hungarologicum 2), Jyväskylä–Pécs, 2008; KERESZTURY Tibor, *Petri György és a századvég magyar költészete*, (Spectrum Hungarologicum 5), Jyväskylä–Pécs, 2013; BÁRDI Nándor, *Otthon és haza: tanulmányok a romániai magyar kisebbség történetéről*, (Spectrum Hungarologicum 6), Jyväskylä–Pécs, 2013.

³⁵ ANSSI HALMESVIRTA, *Vapauden kapea polku: István Bibó julkinen moralismi* (A szabadság keskeny ösvénye. Bibó István moralizmusa). (Spectrum Hungarologicum 9), Jyväskylä–Pécs, 2017.

³⁶ DOBOS István, *Autobiographical reading*, (Spectrum Hungarologicum 3), Jyväskylä–Pécs, 2010.

³⁷ *The Hungarian writer of the Lost Time: memory and poetical imitation in Krúdy Gyula's work*, ed. Tibor GINTLI, (Spectrum Hungarologicum 8), Jyväskylä–Pécs, 2015.

³⁸ *Cultic revelations: studies in modern historical cult personalities and phenomena*, ed. ANSSI HALMESVIRTA, (Spectrum Hungarologicum 4), Jyväskylä–Pécs, 2010.

jubileuma előtt tisztelgő munka.³⁹ Az új sorozat világosan mutatja a jyväs kyläi hungarológia (újabb) paradigmaváltását: a magyar nyelv oktatása teljesen visszaszorult, ma az intézmény a magyarságtudományi kutatásokat állítja középpontba.

6. Úgy vélem, a finnországi magyaro ktatás áttekintése nem lenne teljes, ha nem foglalkoznék az elmúlt több mint száz évben használt nyelvkönyvekkel és szótárakkal.

A külföldieknek szóló magyar nyelvkönyvek sorában igen rangos helyet foglalnak el – mennyiségi és minőségi szempontok tekintetében egyaránt – a finnek számára készült oktatóanyagok. Ha összevetjük a hasonló nagyságú nyelvekkel, például a dánnal, norvéggal vagy a litvánal, első pillantásra is szembeszökő a különbség. Ha valaki Magyarországon ezeket a nyelveket szeretné tanulni, csak néhány oktatási anyaghoz tud hozzájutni, de még a 10 milliós portugál, svéd vagy belorusz nyelv tananyagainak a mennyisége is eltörpül a finn mellett. Ennek oka elsődlegesen természetesen a finnugor nyelvrokonság eszméjében, a magyartanítás hosszú és gazdag múltjában keresendő. Az első szótár és az első nyelvkönyvek már az 1880-as években megjelentek, s a könyvkiadás azóta is folyamatos: mára nagyon sok nyelvkönyv és tucatnyi (kétnyelvű, frazeológiai és vonzat-) szótár készült el.

A hatvanas évektől kezdve a Finnországban dolgozó lektorok jelentős hányada készített és készít magyar (és nem melleleg: finn) nyelvkönyveket, szótárakat, oktatási segédanyagokat. Hungarológiai tapasztalataim alapján úgy tűnik, hogy a magyarnyelvkönyv-írás terén éppen a finnországi lektorok voltak sok-sok évtizeden keresztül a legaktívabbak – ez nyilvánvalóan nagymértékben hozzájárult a magyaro ktatás, tágabban a hungarológia sikerességéhez.

A 19. század végének, 20. század elejének neves nyelvésze, Szinnyei József két nyelvkönyvet is megjelentetett a finn–magyar nyelvo ktatási kapcsolatok hajnalán.⁴⁰ Utóbbi három részből állt: Szinnyei magyar nyelvtanából, a Matti Kivekäs által válogatott szemelvénygyűjteményből (melyben Vörösmarty, Petőfi, Arany, Vajda, Szabolcska versei mellett Kemény, Jókai, Mikszáth, Gárdonyi és Herczeg Ferenc prózája is helyet kapott), valamint a kötetet záró, mintegy 3500 ezer szót tartalmazó magyar–finn szójegyzékből.

Ugyancsak a háború előtti időszak terméke a kitűnő műfordító, N. Sebestyén Irén tankönyve,⁴¹ amely Petőfi Sándor 50 verséhez fűzött nyelvtani és szómagyarázatok segítségével tanítja nyelvünket. 1937-ben jelent meg Lakó György szöveggyűjteménye,⁴² amely Petőfi, Arany, Vörösmarty, Ady, Juhász Gyula, Babits versei mellett népdalokat és népmeséket is tartalmaz. Az 1945 előtt megjelent tananyagok listáján találjuk még Zongor Endre mai szemmel már kissé komikus párbeszédeket tartalmazó, ideológiailag erősen motivált nyelvkönyvét is.⁴³

³⁹ *Intézmények, folyamatok... , i. m.*, (Spectrum Hungarologicum 7), Jyväs kylä–Pécs, 2013.

⁴⁰ SZINNYEI József, Antti JALAVA, *Unkarin kielen oppikirja* [A magyar nyelv tankönyve], Helsinki, 1880; SZINNYEI József, Matti KIVEKÄS, *Unkarin kielen oppikirja*, Helsinki, 1912.

⁴¹ N. SEBESTYÉN Irén, *Unkarin kielen opas* [Magyar nyelvi kalauz], Helsinki, 1931.

⁴² LAKÓ György, *Unkarin lukemisto* [Magyar olvasókönyv], Helsinki, 1937.

⁴³ ZONGOR Endre, *Unkarin kielen oppikirja*, Kerava, 1942.

A II. világháború utáni időszak finnországi magyar nyelvkönyveinek sorát Lavotha Ödön–Viljo Tervonen, Nyirkos István és Szabó László nyelvkönyvei/olvasókönyvei nyitották.⁴⁴ A hetvenes és a nyolcvanas években számos finneknek szóló magyar nyelvkönyv jelent meg.⁴⁵ Turku kiadvány Varga Judit középhaladóknak, ill. Varga és Csúcs Sándor kezdőknek szóló könyve.⁴⁶ Az újabb generációs tankönyvek sorában meg kell említenünk Kaija Markus, Vecsernyés Ildikó és Irene Wichmann kétkötetes munkáját a kétezres évek elejéről.⁴⁷

A nyelvkönyvek mellett leíró nyelvtanok is születtek.⁴⁸ Keresztes László és Csepregi Márta műve a mai napig fontos segédeszköze a magyarul tanulóknak.

A Jyväskyläi Egyetem hungarológiai programjában látott napvilágot egy gyakorlókönyve és egy munkafüzet.⁴⁹ S még egy „finnspecifikus” kiadványról érdemes szólni: a Debreceni Nyári Egyetem Hungarolingua programjában 1993-ban jelent meg Báthory Ágnes és S. Varga Pál munkafüzete, hanganyaggal.⁵⁰

7. A teljesség kedvéért röviden bemutatom a magyarországi finn oktatásban egykor és most használatos könyveket is. Az ötvenes évektől kezdve több évtizeden át meghatározó szerepet játszott a debreceni illetőségű Papp István munkássága. Könyvein⁵¹ generációk nőttek fel, majd a hetvenes-nyolcvanas években az egyetemi magyar szakos képzésben új jegyzetek kerültek kiadásra.⁵² A *Tanuljunk nyelveket* sorozatban 1985-ben

⁴⁴ LAVOTHA Ödön, VILJO TERVONEN, *Unkarin oppikirja* [Magyar nyelvkönyv], Helsinki, 1961; NYIRKOS István, *Unkarin lukemisto sanastoinen* [Magyar olvasókönyv szójegyzékkel], Helsinki, 1965; SZABÓ László, *Käytännön unkaria* [Gyakorlati magyar], Helsinki, 1969.

⁴⁵ NYIRKOS István: *Nykyunkarin oppikirja* [Mai magyar nyelvkönyv], Helsinki, 1972; SZENTE Imre, *Unkarin alkeet* [A magyar nyelv alapjai], Helsinki, 1975; MÁRK Tamás, *Tessék magyarul! I–II.*, Helsinki, 1978–80; CSÚCS Sándor, *Unkarin alkeet*, Turku, 1982; KERESZTES László, *Jó napot*, Helsinki, 1983; GEREVICH Éva, CSEPREGI Márta, *Unkaria suomalaisille* [Magyar finneknek], Helsinki, 1989 és *Lisää unkaria suomalaisille* [Még több magyar finneknek], Helsinki, 1990.

⁴⁶ VARGA Judit: *Gyere velem! Unkarin kielen jatko-oppikirja* [Magyar nyelv haladóknak], Turku, 1995; CSÚCS Sándor, Varga Judit, *Mondd magyarul! Unkarin alkeet*, Turku, 2005.

⁴⁷ Kaija MARKUS, VECSEARNYÉS Ildikó, Irene WICHMANN, *Unkaria helposti 1–2.*, [Könnyedén magyarul]. Helsinki, 2001 és 2003.

⁴⁸ SZINNYEI József, *Unkarin kielioppi* [Magyar nyelvtan], Helsinki, 1912; KERESZTES László, *Unkarin kieli* [Magyar nyelv], Helsinki, 1974; CSEPREGI Márta: *Unkarin kielioppi*, Helsinki, 1991. Keresztes grammatikájának időtállóságát mi sem jelzi jobban, hogy a Debreceni Nyári Egyetem az 1990-es években és az ezredforduló után megjelentette ennek átdolgozott, kibővített verzióját magyarul, angolul, németül, franciául, olaszul, észtül és japánul.

⁴⁹ BÁTHORY Ágnes, *Mi újság? Lexikai gyakorlatok gyűjteménye*, Jyväskylä, 1996; TÖRÖK Ilona, LASSI MÄKINEN, *77 magyar ige 707 igekötős alakja finn megfelelőikkel*, Jyväskylä, 1999.

⁵⁰ BÁTHORY Ágnes, S. VARGA Pál, *Fonetikai gyakorlatok finneknek – Unkarin kielen ääntämysharjoituksia* Debrecen–Jyväskylä, 1993.

⁵¹ *Finn nyelvtan*, Budapest, 1956; *Finn nyelvkönyv*, Budapest, 1957; *Finn olvasókönyv szójegyzékkel*. Budapest, 1959; *Finn keresztomátia*, Budapest, 1966, majd ugyanez a könyv *A finn nyelv alapelemei* címmel, Budapest, 1967.

⁵² Sz. KISPÁL Magdolna, Minne NORONEN, F. MÉSZÁROS Henrietta, *Finn nyelv*, Budapest, é. n.; Outi KARANKO-PAP, Mária VILKUNA, KERESZTES László, *Finn nyelvkönyv*, Budapest, 1979; CSEPREGI Már-

jelent meg – jelentős igényt kielégítve – az Karanko–Keresztes–Kniivilä szerzőgárda által írt kétkötetes finn nyelvkönyv kezdőknek és középhaladóknak szóló első része (amely ez idáig már három kiadást ért meg), míg a haladóknak szóló második kötet 1990-ben látott napvilágot.⁵³

A finnországi magyar és a magyarországi finn nyelvkönyvpiacra a kilencvenes években egyfajta passzivitás volt jellemző, amit a kiadók vonakodása, a pénzhiány mellett az is magyarázhat, hogy az egyetemi képzésben is előtérbe kerültek az egynyelvű, a felhasználó anyanyelvéhez nem kötött nyelvkönyvek.

Az ezredforduló táján kissé megélnékült a könyvkiadás. 1999-ben jelent meg az Usborne Kiadó finnre adaptált változata, három évvel pedig Maticsák Sándor és Anna Tarvainen nyelvkönyve (ennek 2010-ig négy kiadása látott napvilágot), 2006-ben egy pályázat eredményeképp egy elektronikus tananyag, 2010-ben pedig egy társalgási zsebkönyv.⁵⁴

8. A nyelvtanulás nem lehet meg szótáriródalom nélkül. A kétnyelvű finn–magyar szótárakat magyar nyelvészek készítették, finnek lektorként és segítőként szerepeltek ugyan, de furcsamód finn szótárkészítő csak a legutóbbi szótár írói között található. A szótárszerzők jelentős része debreceni kötődésű (Papp István, Jakab László, Nyirkos István).

A két nyelvet érintő első munka Szinyei József kb. 15 000 címszavas, az írott nyelvek és a népköltészet anyagát feldolgozó finn–magyar szótára, amely 1884-ben jelent meg.⁵⁵ Szinyei művét pontosan fél évszázaddal később követte Weöres Gyula 9000 címszót tartalmazó zsebszótára,⁵⁶ amely – a szerző szavaival – „*csupán az irodalomban és mindennapi beszédben általánosan használt szavakat és szólásokat öleli fel*”.

A két világháború közötti időszak élénk kapcsolatai a nagy viláégés után, a nyugati érintkezéseket tiltó Rákosi-korszakban a minimálisra estek vissza. Az ötvenes évek végén kezdett ismét megélnékülni az együttműködés, az első ösztöndíjasok a 60-as évek elején tehettek be a lábukat Finnországba, fellendült egymás szépirodalmának fordí-

ta, *A finn mint rokonnyelv*. Budapest, 1985; Kiss Antal, *Finn I. évf. magyar szakosoknak*, Debrecen, 1986. 1988-ban, Budapestben jelent meg Gombár Endre és Tuomo Lahdelma szerkesztésében, szintén egyetemi jegyzetként a finn irodalom oktatásában fontos szerepet játszó *Finn irodalmi szöveggyűjtemény / Suomenkielisen taidekirjallisuuden lukemisto*. Megemlítendő még: Márk Tamás, *Finn társalgási zsebkönyv*, Budapest, 1977.

⁵³ Outi KARANKO, KERESZTES László, Irmeli KNIIVILÄ, *Finn nyelvkönyv 1. Kezdőknek és középhaladóknak*. Budapest, 1985, 1987, 1995; *Finn nyelvkönyv 2. Haladóknak*. Budapest, 1990.

⁵⁴ Helena DAVIES, Kovács OTTILIA, *Kezdők finn nyelvkönyve*. Budapest, 1999; MATICSÁK Sándor, Anna TARVAINEN, *Finn nyelv*, Debrecen, 2002, 2003, 2005, 2010; RÉVAY Valéria (szerk.), BOGÁR Edit, Anja HAAPARANTA, NOVOTNY Júlia, *Finn nyelv magyar szakosoknak*, Bölcsész Konzorcium, 2006. www.mek.oszk.hu/04800/04896/04896.pdf; SÁNDOR Andrea, *Finn társalgási zsebkönyv*, Budapest, 2010.

⁵⁵ SZINYEI József, *Finn–magyar szótár*, Budapest, 1884.

⁵⁶ WEÖRES Gyula: *Unkarilais-suomalainen taskusanakirja: Magyar–finn zsebszótár*, Helsinki, 1934. (A szótárról lásd N. SEBESTYÉN Irén, *Nyelvtudományi Közlemények* 48(1931), 467–471; Lauri HAKULINEN, *Virittäjä* 38(1934), 365–367.)

tása, újraindult az egyetemi képzés, sorra születtek a cserekapcsolatok (a hatalom később sem nézte rossz szemmel, sőt, valamilyen mértékben bátorította is a magyar–finn kapcsolatokat). Ebben a légkörben égető szükség volt új, a nyelvkönyvek szójegyzékét nagymértékben meghaladó modern szótár készítésére. A magyarországi finn nyelvoktatás meghatározó alakja, Papp István (1901–1972), a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Magyar Nyelvészeti Tanszékének vezetője ebben az időszakban több olyan művet jelentetett meg (ld. korábban), amelyek legalább két évtizeden át a finnül tanulóknak alapműveiként szolgáltak, nem véletlen tehát, hogy az ő nevéhez fűződik az új finn–magyar szótár elkészítése is.⁵⁷ A 1100 lapos, kb. 49 000 szócikket tartalmazó mű 1962-ben jelent meg. Mikola Tibor helyesen jövendölte méltatásában: „Papp István szótára szükségtelenné teszi közvetítő nyelvek használatát, ami bizonyára megnöveli a finn nyelv iránti érdeklődést”.⁵⁸ A szótár az Akadémiai Kiadó „sötétkék” szótári sorozatában jelent meg, csak negyedik, 1993-as kiadása váltott külsőt, akkorra a finn zászló színeibe öltöztették. (Itt jegyzem meg, hogy a kiadó még a sajtóhibákat sem volt hajlandó kijavítani a saját korában kitűnő, de az ezredfordulóra már elavult szótárban...)⁵⁹

A finn–magyar kulturális és oktatási kapcsolatok megélénkülése nemcsak a finn–magyar szótár égető hiányát hozta felszínre, hanem a magyar–finn szótár gyors megújításának szükségességét is. E hiány pótlására vállalkozott Nyirkos István, a debreceni egyetem tanára, akkortájt a helsinki egyetem magyar nyelvi lektora, aki 1969-ben jelentette meg 380 lapos munkáját Helsinkiben.⁶⁰ Következő szótára, a finn–magyar, magyar–finn zsebszótár egy rendkívül sikeres finnországi sorozat részeként jelent meg 1976-ban. Kisméretű formájából adódóan könnyen kezelhető, a szócikkek egyszerű felépítése miatt nyelvészeti előélet nélkül is jól használható. Külön turistabaráttá teszi az étel- és italnevek szókincse és egyfajta társalgási zsebkönyvszerű függeléke. Több kiadás után, 1996-ban látott napvilágot a megújított változata, majd megjelent a bővített kiadás is.⁶¹

Papp István a finn–magyar szótár megjelentetése után azonnal hozzáfogott a magyar–finn szótár anyagának gyűjtéséhez, majd 1968-ban a szótár szerkesztéséhez. Művét halála miatt nem tudta befejezni. Munkáját Jakab László, a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem tanára vette át, így végül kettejük nevéhez fűződik az első nagy

⁵⁷ PAPP István, *Finn–magyar szótár*, Budapest, 1962, 1970, 1978, 1993, 2003.

⁵⁸ MIKOLA Tibor, *Nyelvtudományi Közlemények* 65(1963), 207–210.

⁵⁹ A szótárról ld. még Ingrid SCHELLBACH, *Finnisch-Ugrische Forschungen* 34(1962), 216–218; Jaakko SIVULA, *Virittäjä* 66(1962), 460–462.

⁶⁰ NYIRKOS István: *Unkarilais-suomalainen sanakirja* [Magyar–finn szótár], Helsinki, 1969. (A szótárról lásd N. SEBESTYÉN Irén, *Nyelvtudományi Közlemények* 72(1970), 445–446.)

⁶¹ NYIRKOS István, *Suomi–unkari-suomi taskusanakirja* [Finn–magyar–finn zsebszótár], Helsinki, 1976, 1989, 1995, *Uusi suomi–unkari-suomi taskusanakirja* [Új finn–magyar–finn zsebszótár], Helsinki, 1996, 2000, 2004, 2006, 2009.

terjedelmű, 850 lapos, mintegy 56 000 szócikket tartalmazó, tudományos igényű magyar–finn szótár elkészítése.⁶²

Papp István szótárának első kiadása után 45 évvel jelent meg az új finn–magyar szótár. Szerzője ennek is Jakab László.⁶³ A várva várt opusz az Akadémiai Kiadó diák-szótár-sorozatában látott napvilágot, de jóval többet ad, mint azt a sorozatcím alapján várná az ember. A megfelelő méretű, világos tagolású, könnyen kezelhető, modern szó-kincset tartalmazó szótár 28 900 címszót tartalmaz. Ennek a szótárnak 2013-ban megjelent a „párja” is.⁶⁴ A szintén közel 30 ezer címszavat tartalmazó szótár elsődlegesen a Papp–Jakab-féle hagyományokat folytatja, de igyekszik hasznosítani a finn lexikográfia legújabb eredményeit is.

2015-ben látott napvilágot a legújabb finn–magyar szótár, az egyetlen olyan, amely finn, ill. Finnországban élő magyar szerzők munkája.⁶⁵ A közel ezer oldalas, 41 500 szócikket tartalmazó szótárnak friss, modern a szókincse, az élőbeszéd sok eleme is helyet kapott benne. Ez a szótár évtizedekig megkerülhetetlen segédeszköz lesz.

Ezekon a munkákon kívül még két korlátozott használatú szótár jelent meg. Az egyik egy kis szójegyzék,⁶⁶ a másik pedig egy EU-dokumentum szóanyaga.⁶⁷

A hagyományos, kétnyelvű szótárak mellett egyéb, speciális munkák – két frazeológiai szótár, egy vonzatszótár, egy rövid „útiszójegyzék” és egy tematikus szótár⁶⁸ – is napvilágot láttak.⁶⁹

⁶² PAPP István, JAKAB László, *Magyar–finn szótár*. Budapest, 1985. (A szótárról lásd VILJO TERVONEN, *Viritittäjä* 91(1987), 413–416; UŐ, *Finnisch-Ugrische Forschungen* 48(1987), 332–336.

⁶³ JAKAB László, *Finn–magyar diák-szótár*, Budapest, 2007. (A szótárról lásd KELEMEN Ivett, *Folia Uralica Debreceniensia* 14(2007), 178–179; PETTERI LAIHONEN, *Folia Uralica Debreceniensia* 14(2007), 179–184; KORNÝÁNÉ SZOBOSZLAY Ágnes, *Nyelvtudományi Közlemények* 106(2009), 382–387.

⁶⁴ JAKAB László, *Magyar–finn szótár. Unkarilais–suomalainen sanakirja*. Budapest, 2013. (A szótárról lásd BUZGÓ Anita, *Nyelvtudományi Közlemények* 109(2013), 499–503; ENDRESZ Brigitta, *Finnugor Világ* 18 (2013/4), 31–34; KÓKAI Krisztina, *Folia Uralica Debreceniensia* 20(2013), 348–353.

⁶⁵ ULLA-MAIJA FORSBERG, KOVÁCS MAGDOLNA, KOVÁCS OTTILIA, SANNA MANNER, KAIJA MARKUS Ildikó VECSERNÝÉS, *Suomi–unkari-sanakirja: Finn–magyar szótár*, Helsinki, 2015. (A szótárról lásd BUZGÓ Anita, *Folia Uralica Debreceniensia* 23(2016), 331–336.)

⁶⁶ SZABÓ T. Ádám, *Lyhyt unkari–suomi sanakirja. Kis magyar–finn szótár*, Pori, 1986.

⁶⁷ PUSZTAY János, *Finn–magyar szójegyzék az EU Magyarországról írt véleményéhez*, Szombathely, 1998.

⁶⁸ VARGA Judit, SIRKKA SAARINEN, *Veikö kissa kielen? [Elvitte a macska a nyelved?]: Finn–magyar frazeológiai szótár*, Piliscsaba, 2000; DANILÓ GHENO, ZAICZ Gábor, *Verba manent. Suomi–unkari-italia fraseologia [Finn–magyar–olasz frazeológia]*, Jyväskylä, 2001; KAIJA MARKUS, POMOZI Péter, *Rektio-sanakirja suomi–unkari–suomi*, Helsinki, 2004; KAIJA MARKUS, VECSERNÝÉS Ildikó, IRENE WICHMANN, *Unkaria taskukoossa [Magyarul zsebméretben]*, Helsinki, 1998; BÁNSZEGI ZSUSZA, *Finn–magyar tematikus szótár*, Debrecen, 2013.

⁶⁹ A finn–magyar szótáriródlomról részletesebben vö. MATICSÁK Sándor, PETTERI LAIHONEN, *Fejezetek a finn–magyar lexikográfia történetéből* = Rokon nyelveink szótárai, szerk. MATICSÁK Sándor, TÓTH Anikó, PETTERI LAIHONEN, Budapest, 2014, 193–234.

Tanulmányomban röviden bemutattam a finnországi magyaroktatási műhelyek működését, jellegzetességeit, történetét. A hungarológia tágabb kategória, itt azzal csak érintőlegesen foglalkoztam. Nem részleteztem a finn–magyar az irodalmi és kulturális,⁷⁰ történelmi,⁷¹ néprajzi,⁷² művészeti⁷³ kapcsolatokat, hiszen ezek oly gazdagok, hogy önálló tanulmányok témái lehetnének.

⁷⁰ A teljesség igénye nélkül pl. BÁN Aladár, *A finn nemzeti irodalom története*, Budapest, 1928; BARNA Ferdinánd, *A finn költészetről – tekintettel a magyar ősköltészetre*, Pest, 1872; DOMOKOS Péter, *A finn irodalom fogadtatása Magyarországon*, Budapest, 1972; *Barátok, rokonok: Tanulmányok a finn–magyar kulturális kapcsolatok történetéből*, szerk. Päivi HEIKKILÄ, KARIG Sára, Budapest, 1984; Leena KIRSTINÄ, Lőrincz Judit, *Magyarok és finnek a fikció világában: Balázs József és Veijo Meri regényének befogadása Magyarországon és Finnországban: Finn–magyar közös olvasáskutatás II.*, Budapest, 1992; Kai LAITINEN, *A finn irodalom története*, Budapest, 1981; LŐRINCZ Judit, NAGY Attila, *Magyarok és finnek művelődése összehasonlító olvasásszociológiai vizsgálat alapján*, Budapest, 1991; LŐRINCZ Judit, Pertti VAKKARI, *Távoli rokonok – közeli barátok. Magyarok és finnek az olvasásszociológia tükrében, Magyar–finn közös kutatás I.*, Budapest, 1991; PASZTERCSÁK Ágnes, *A népbábrázolás hagyományának módosulása a XX. század első felének finn prózairodalmában*, Debrecen, 2007; SZÁSZ Levente: „Jelet nakj az úton végig.” *A finnek irodalma*, Pécs, 1976; Viljo Tervonen *válogatott írásai a finn–magyar kulturális kapcsolatokról*, szerk. Szij Enikő, Budapest, 1996; Yrjö VARPIO, *A sarkcsillag alatt, Európában: Bevezetés a finn kultúrába és irodalomba*, Szombathely, 1999; Yrjö VARPIO, SZOPORI NAGY Lajos, *Ismerkedő ismerősök: A magyar irodalom fogadtatása Finnországban – a finn irodalom fogadtatása Magyarországon (1920–1986)*, Budapest, 1990.

⁷¹ DOLMÁNYOS István, *Finnország története*, Budapest, 1972; GOMBOS József, *Finnország politikatörténete (1809–1917)*, Szeged, 1994; Uő, *A két világháború közötti Finnország politikatörténete (1918–1939)*, Szeged, 1997; Uő, *A finn „második köztársaság” politikatörténete (1944–2000)*, Szeged, 2001; Uő, *Stúdiumból politikum: Magyarország-kép a világháborúk közti Finnországban 1919–1939*, Szeged, 2006; *Finnország története*, szerk. Anssi HALMESVIRTA, Debrecen, 2001; Max JAKOBSON, *Finnország – mítosz és valóság*, Budapest, 1990; JÁVORSZKY Béla, *Észak-Európa kisebbségei*, Budapest, 1991; Eino JUTIKKALA, Kauko PIRINEN, *Finnország történelme*, Budapest, 2004; Urho KEKKONEN, *A finn külpolitika útja*, Budapest, 1975; Uő, *A finn út*, Budapest, 1989; Matti KLINGE, *Finnország rövid története*, Nyíregyháza, 1993; RICHLI Gábor, *Történelemkép és nemzeti identitás Finnországban 1917–1944*, Budapest, 2007; VÁRADY Eszter, *A finnországi kisebbségek és a svédországi finnek*, Budapest, 1991; *Finnországi kisebbségek: Finn kisebbségek*, szerk. VÁRADY Eszter, Budapest, 1994.

⁷² KOROMPAY Bertalan, *Finn nyomokon: Folklor, néprajz, irodalom*, Budapest, 1989; Kustaa VILKUNA, *Apáink munkája: Ősi finn mesterségek*, Budapest, 1984; VOIGT Vilmos, *Irodalom s nép északon: a balti finn népek folklórja mint az európai folklór része*, Budapest, 1997.

⁷³ Koós Judit, *Finn iparművészet*, Budapest, 1971; NAGY Elemér, *Mai finn építészet*, Budapest, 1976; ÖHQVIST János, *A finnek művészete az ősidőktől máig*, Budapest, 1911; Matti VAINIO, *A finn zene története*, Debrecen, 1991.